

Enerji Diplomasisi ve Türkiye*

M. Fatih Bilal ALODALI¹

Sefa USTA²

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, Konya

² Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Karaman

Özet

Enerji politikaları, hükümetlerin ürettiği kamu politikalarının önemli uygulama alanlarından birisidir. Enerji politikalarının şekillenmesinde ve geliştirilmesinde diplomatik alanda enerji konusuna önem verilmesi gerekmektedir. Enerji, uluslararası ilişkilerde ve devletlerin dış politikalarında belirleyici faktörlerden birisidir. Enerji arzı, enerji güvenliği ve enerji diplomasisi gibi konular stratejik öneme sahiptir. Devletler ve hükümetler için, uluslararası alanda üretilen enerji politikalarında, enerji diplomasisi önemli bir yer tutmaktadır. Enerji diplomasi konusuna odaklanılan çalışma kapsamında, enerji konusu ile ilgili küresel gelişmeler, enerji diplomasisinin gelişimi ve özellikleri konularına yer verilmekte, dünyada ve Türkiye'de enerji politikaları genel hatlarıyla tartışılmaktadır. Çalışma enerji diplomasi konusunda Türkiye'ye yönelik öneriler ile sonlandırılmaktadır. Betimsel analiz yönteminden yararlanılan çalışmada konu ile ilgili ikincil kaynaklardan faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Enerji Diplomasisi, Enerji Politikası, Güvenlik, Dış Politika

Energy Diplomacy and Turkey

Abstract

Energy policies are one of the important application areas of public policies produced by governments. Attention should be paid to the issue of energy in the diplomatic area in shaping and developing energy policies. Energy is one of the determinative factors in international relations and in foreign policies of states. Energy supply, energy security and energy diplomacy are strategic priorities. For states and governments, in energy politics produced internationally, energy diplomacy has an important place. Within the scope of the study focusing on the topic of energy diplomacy, the study gives place to global developments on energy issues, development, and characteristic of energy diplomacy, discusses energy policies in the world and in Turkey in general terms. The study ends up with recommendations for Turkey regarding energy diplomacy. The study using the descriptive analysis method was benefited from the secondary sources related to the subject.

Keywords: Energy, Energy Diplomacy, Energy Policy, Security, Foreign Policy

* Bu makale 7 Aralık 2017 tarihinde, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi ev sahipliğinde Karaman'da düzenlenen ÜNİKOP Enerji Çalıştayı'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

1. Giriş

Yeryüzündeki canlıların yaşaması için enerjiye ihtiyaçları olduğu bilinmektedir. Canlılar için yaşamsal önemi olan enerji, ülkelerin tarımsal, endüstriyel ve ekonomik gelişmelerini sürdürülebilmeleri ve ulusal güvenlikleri için gerekli bir unsurdur. Buradan hareketle, enerji sektörünün her ülke için stratejik konumda olduğu konusu üzerinde durulmaktadır. Diğer yandan, dünya nüfusunun hızla artması ve fosil yakıtların belli bir süre zarfında azalacak ve sonrasında tükenecek olması ülkeleri büyük problemlerle karşı karşıya bırakmıştır. Yüz yıllar boyunca fosil yakıtları bilinçsizce kullanan insanoğlu, hem çevre problemlerine sebep olmuş hem de insanoğlunun geleceğini tehlikeye atmıştır (Gülbahar ve Kılınç, 2011: 6).

Enerji, insan yaşamının vazgeçilmez unsurlarından ve sürdürülebilir kalkınmanın en önemli araçlarından birisidir. Yüzyıllar boyunca temel enerji kaynağı olarak insan ve hayvan gücü kullanılmıştır. Endüstri devrimi ile birlikte sanayi toplumuna geçilmiş, insan ve hayvan gücünün yerini önce kömür ve sonrasında teknolojik araç ve gereçlere çalışma imkânı veren petrol ve doğalgaz gibi iki stratejik

kaynak almıştır. 20. yüzyıldan itibaren sanayinin her alanında petrolün kullanılması ve petrole duyulan ihtiyacın artması, petrolü stratejik enerji kaynağı haline getirmiştir. Aynı zamanda petrol sahalarına yönelik siyasi, askeri ve ekonomik girişimler ile petrole kesintisiz ulaşabilme (enerji güvenliği) isteği de, devletleri karşı karşıya getiren temel politik bir soruna dönüşmüştür (Deniz, 2014: 29).

Devletler arasındaki ilişkilerde en önemli belirleyicilerden birisi günümüzde enerji konusu olmuştur. Üretici ve tüketici devletler, farklı amaçlarla da olsa, gündemlerine enerji politikalarını almaktadırlar. Tüketici devletler, kaynağın devamlılığının, ulaşımının, güvenliğinin ve fiyatların istikrarının sağlanması için politikalar üretirken, üretici devletler ise kendi kaynakları üzerinde karar haklarının olmasını ve farklı tüketicilere petrol veya doğalgaz satarak ihracat gelirlerini belli bir seviyede tutmayı hedeflemiştir. Devletlerin, enerji kaynakları açısından zengin olan bölgelere nüfuz etmek istemesi sebebiyle rekabete girmesi, enerji sahibi ülkelerde istikrarsızlıklara sebebiyet vermektedir. İstikrarsızlıklar ve enerji kaynaklarının sebep olduğu nüfuz mücadeleleri yüzünden, devletler silahlanma yarışına girmektedirler. Bu yarış hem devletler arasında güvensizliği

doğurmakta hem de hâkimiyet peşindeki devletlerin güvenlik sağlama maksadıyla, enerji bölgelerine müdahale etmelerine yol açmaktadır. Küresel güçlerle rekabeti sürdürmeyecek durumdaki enerji zengini ülkeler, ikili veya çok taraflı ilişkiler geliştirmektedir. Bu şekilde, siyasi ve iktisadi açıdan kalkınmalarını sağlamaya yönelik çabalar ortaya konulmaktadır (Turan, 2010: 43).

Bu eksenle çalışmaya konu olan enerji diplomasisi, dış politika için önemli bir yer tutmaktadır. Kamu politikalarının önemli uygulama alanlarından birisi olan enerji politikalarının hayata geçirilmesinde diplomatik alanda enerji konusuna önem verilmesi gerekmektedir. Enerji diplomasisi konusunun irdelenmesinin amaçlandığı çalışmada, enerji konusu ve enerji diplomasisi ile genel bilgilere yer verilmekte, enerji politikasının gelişimi ve özellikleri konuları ile dünyada ve Türkiye'de enerji politikaları genel hatlarıyla tartışılmaktadır. Çalışmanın sonuç kısmında enerji diplomasisi konusunda Türkiye'ye yönelik öneriler değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır.

2. Enerji Sektöründeki Küresel Gelişmeler

Dünya ekonomik ve siyasi yaşamının önemli belirleyicilerinden birisi enerji arz güvenliğidir. Enerjinin kullanımının tüm alanlarda artış göstermesi sebebiyle, ülkelerin politik ve ekonomik istikrar göstergeleri, günümüzde doğrudan enerji arz güvenliğinin sağlanmasına bağımlı bir hal almıştır. Enerji arz güvenliği sorununun arka planında, enerji kaynaklarının genel itibari ile az sayıda ülkenin elinde olması yatmaktadır. Dünya enerji talebi küresel ölçekte sürekli artış yönünde hareket etmekte ve bu talebi karşılamak için gereken küresel enerji yatırımları da benzer şekilde büyüme yönünde eğilim göstermektedir. Enerji yatırımlarının gerçekleştirilmesine yönelik çabalar ülkelerin önceliği haline gelmektedir (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017a: 59).

Sanayi devriminden bu yana, enerji üretiminde, her dönem bir enerji hammaddesi ön plana çıkmış, enerji hammaddesi, ekonomik, siyasal ve sosyal gelişime yön vermiştir. Kömürün, enerji alanında etkili olduğu dönemi, petrolün egemen olduğu dönem takip etmiştir. 1973-1974 petrol krizlerinin hemen sonrasında, nükleer enerji önem kazanmaya başlamıştır. Bunun yanında, nükleer enerji, görülen kimi sakıncaları nedeniyle birçok ülkede sınırlandırılmıştır. Çevre bilincinin artışı ile birlikte, doğal gaz enerjisi artan biçimde petrol ve kömürün yanında devreye girmeye başlamıştır. Günümüzde, fosil kaynaklar olarak nitelendirilen kömür, petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarının, dünya birincil enerji tüketimi içindeki toplam payları ile ezici bir ağırlık taşıdığı ifade edilmektedir. İleriki yıllarda, temiz ve alternatif enerji kaynaklarının daha önemli ölçekte devreye gireceği iddia edilmektedir (Pamir, 2017: 58, www.emo.org.tr).

Günümüzde çoğu gelişmiş ülke, yenilenebilir enerjinin toplam enerji tüketimindeki payını arttırmayı hedeflemektedirler. Bununla amaçlanan, ülkelerin enerji konusunda her geçen gün artmakta olan bağımlılıklarını minimize etmektir. Son yıllarda, Avrupa Birliği (AB) ve Çin gibi enerji alanında dışa bağımlılık oranları yüksek olan büyük güçler yenilenebilir enerji konusunda, ciddi adımlar atmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik çabalara rağmen, geleneksel birincil enerji kaynaklarına

bağımlılığın yakın gelecekte de devam edeceği tahminleri yapılmaktadır (Karabulut, 2016: 33).

Uluslararası Enerji Ajansı (UEA)'nın 2016 projeksiyonuna göre, 2040 yılına kadar küresel enerji talebindeki %30 artışın tüm yakıt türlerinde bir artışa sebep olacağı öngörülmektedir. 2040 yılında milyonlarca insanın en temel enerji hizmetlerinden mahrum kalacağı düşünülmektedir. OECD ülkelerinde enerjiye yönelik toplam talep bir düşüş eğilimi göstermektedir. Bunun yanında, küresel enerji tüketiminde Hindistan, Güneydoğu Asya ve Çin'in yanı sıra Afrika, Latin Amerika ve Orta Doğu bölgeleri sanayileşmeyle birlikte kentleşmeye doğru yönlendirilmektedir. 2030'lu yılların ortalarına gelindiğinde, Asya'da gelişmekte olan ülkeler OECD'nin tamamından daha fazla petrol tüketirken, Çin ve Hindistan'da güneş ışığını elektrığe dönüştüren fotovoltaik teknolojilerinde (PV) büyük artış görüleceği projeksiyonu ortaya konulmaktadır. Bunların yanında, birçok ülkede ortaya konulan yoğun çabalara rağmen, küresel nüfusun büyük bir kısmının modern enerjiye erişemeyeceği yönünde bir öngörü bulunmaktadır (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017a: 59).

Enerji Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından hazırlanan raporda belirtildiği üzere, Uluslararası Enerji Ajansı projeksiyonlarına göre, küresel enerji arzında toplam 44 trilyon dolarlık bir yatırıma ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yatırımın %60'ı bu yakıtları kullanan santraller de dahil olmak üzere petrol, gaz ve kömür çıkarımına dayandırılırken, yatırımların yaklaşık %20'si de yenilenebilir enerjiye yönlendirilmektedir. Geleneksel enerji kaynaklarına olan talebin düşmesinin yanında, elektrik tüketiminde artışın sürdüğü de ifade edilmektedir. 2040 yılına kadar tüm yeni enerji üretim kapasitesinin yaklaşık %60'ı yenilenebilir enerjiye ait olacağı öngörülmektedir. Petrol üretiminde, Orta Doğu'nun payının 1970'lerden bu yana görülen en yüksek orana ulaşması, petrol arzı güvenliği açısından önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir. Önümüzdeki 25 yıl içinde enerji verimliliğindeki gelişmelere bağlı olarak enerji talebindeki yüksek artış hızının düşmesine yönelik öngörü ortaya konulmaktadır. Bunların dışında, doğal gaz talebinin artmaya devam etmesi, kömür ve petrol talebinde düşüş görülmesi, nükleer enerjide büyümenin devam etmesine yönelik projeksiyon da vurgulanmakta ve küresel enerji talebindeki büyümenin dörtte birinin Çin'de gerçekleşmesi öngörülmektedir (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017a: 59).

Bu gelişmeler ve öngörüler dikkate alındığında, enerji alanında dengelerin değişmekte olduğu hususu vurgulanmaktadır. Bu çerçevede enerji politikalarının, dış politika ile çoğu zaman iç içe geçebildiği ve bölgelerde yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmelerin enerji sektörü açısından belirleyici nitelikte olduğu yönünde çıkarımlarda bulunulmaktadır. Böylesi bir eğilim önümüzdeki yıllarda enerjinin çok daha stratejik bir kaynak haline geleceği ve küresel rekabetin temel konusu olacağı anlamına gelmektedir (Karabulut, 2016: 44).

3. Enerji Diplomasisi: Tarihsel Gelişim ve Kavramsal Çerçeve

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1839'da açılan ilk ticari petrol kuyusundan çıkarılan petrolün geleceği, yirminci yüzyıl başında gerçekleşen bir keşifle değişmiştir. Ateşleme ile çalışan motorun icat edilmesi otomobil endüstrisinin hızla

gelişmesine zemin hazırlamıştır. ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya'da taşıt sayısı hızla artarak, milyonlara ulaşmıştır. Hızlı ekonomik gelişmeler ABD'nin ve Batı'nın petrole olan bağımlılığını artırmasına, petrolün stratejik bir hammadde haline gelmesine yol açmıştır. Yirminci yüzyılın başından itibaren petrolü kesintisiz olarak alabilmenin gerekliliği, enerji sağlama güvenliklerini sürdürebilme, dünya sahnesindeki ülkelerin dış politikalarının temel amaçlarından biri haline gelmesine yol açmıştır. Enerjinin önemli hale gelmesi ile birlikte, güçlü ve gelişmiş ülkeler enerji diplomasisini hayata geçirerek güçlerini ve etkinliklerini sürdürme çabası içine girmişlerdir. Yirminci yüzyılın başına kadar enerji diplomasisinin ayrı bir diplomasi konusu olmasını gerektirecek koşullar henüz ortaya çıkmamıştır. 20. yüzyılın başından itibaren ortaya çıkan gelişmeler, enerji diplomasisinin ayrı bir diplomasi alanı olarak gündeme gelmesine ve uluslararası ilişkilerde belirleyici bir nitelik kazanmasına sebep olmuştur. Bu yüzyılda, ülkelerin kalkınmaya yönelik çaba harcamaları ve sanayileşme yönünde ilerlemeleri, ülkeleri enerji kaynaklarına bağımlı bir hale getirmiştir. Enerji kaynaklarına ulaşmak ve kaynakları kontrol etmek için farklı politikalar ve araçlar gündeme gelmiştir. Enerji diplomasisinin en temel amacı, mevcut gücü sürdürebilme ve yeni güç kazanabilme arayışı olmuştur (Akbulut, 2001, www.mfa.gov.tr).

Enerji diplomasisi (energy diplomacy); devletlerarası ilişkilerde çok önemli bir rol oynamaktadır. Bir devlet ya da küresel ölçekli bir şirketin, enerji kaynakları ile enerji pazarı arasında çıkarları doğrultusunda sergilediği düşünce ve davranışların tümü, enerji diplomasisi olarak ifade edilmektedir. Karmaşık ilişkiler ağını yansıtan uzun süreli politikaları içeren "enerji diplomasisi" uluslararası siyasette önemli bir kavram haline dönüşmüştür (Deniz, 2014: 29-30).

Bir ülkenin gücünden kaynaklanan, genelde stratejik hedeflere ulaşmayı amaçlayan ve dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkı sağlayan çok yönlü faaliyetler ve temaslar olarak açıklanan "enerji diplomasisi" uzun soluklu bir uğraştır. Bir ülkenin dış politika stratejisinin parçası olarak değerlendirilen enerji diplomasisi ve geleneksel diplomasi arasında farklılıklar mevcuttur. Kıyaslamalı bir şekilde incelendiğinde, enerji diplomasisinin önemli sayılabilecek özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Akbulut, 2001, www.mfa.gov.tr):

- Enerji diplomasisi her zaman süreklilik arz eden uzun dönemli amaçlara yönelirken, geleneksel diplomasi kısa dönemli amaçlara yönelmektedir.
 - Enerji diplomasisinin hedefleri geleneksel diplomasinin hedeflerinden daha karmaşık bir nitelik taşımaktadır.
 - Geleneksel diplomaside kısa dönemli başarı veya başarısızlıklar söz konusudur. Enerji diplomasisi ise bir süreç olup, bu süreçte yapılanların dış politika hedeflerine ne kadar hizmet ettiği veya hedeflerden ne kadar saptığı önem taşımaktadır.
 - Enerji diplomasisi içinde yer alan bazı aktörlere geleneksel diplomaside rastlanmamaktadır.
 - Enerji diplomasisi için geleceğe yönelik senaryolar özel önem taşımaktadır. Bu itibarla, enerji diplomasisi karar vericileri geleceğe yönelik senaryolar üreten bilim çevreleri ve düşünce kuruluşları ile yakın ilişkiler içerisinde hareket etmektedir.
 - Enerji diplomasisini yürütenler devamlılık arz etmektedir.
- Enerji diplomasisi açısından ele alındığında, para ve güç kaynağı şeklinde algılanarak adeta bir silah gibi kullanılan enerji kaynaklarına ilişkin asıl sorun, sınırlı kaynakların artan tüketim karşısında hangi güç merkezleri tarafından kontrol altında tutulacağı ve bunların hangi ülke toprakları üzerinden uluslararası piyasaya arz edileceğidir. Son 100 yıl içerisinde enerji diplomasisine yön veren önemli gelişmeler şu şekilde sıralanabilir (Deniz, 2014: 30):
- I. Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin Orta Doğu ülkelerine yerleşmesi,
 - II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan Soğuk Savaş Dönemi,
 - 1950'li yıllarda ortaya çıkan milliyetçilik akımlarına bağlı olarak petrol şirketlerinin hızla millileştirilmesi,
 - OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries, Petrol İhraç Eden Ülkeler)'in kurulması,
 - Küresel ölçekli petrol şirketlerinin ön plana çıkması,
 - 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizi,
 - SSCB'nin dağılması,
 - Körfez Savaşı,
 - 11 Eylül Saldırıları,
 - Irak ve Afganistan Operasyonları,
 - Putin döneminin Rusya'da ve Ahmedinecad döneminin İran'da etkin olması,
 - Gürcistan ve Ukrayna'da yaşanan Rusya müdahaleleri,
 - Sudan'ın bölünmesi ve Arap Baharı.
- Son 100 yıl içerisinde enerji diplomasisine yön veren olaylarda ülkelerin dışında petrol şirketleri etkili olmuştur. Yirminci yüzyıl boyunca enerji diplomasisinin içinde petrol şirketleri önemli rol oynamışlardır. Bağlı oldukları ülkeler tarafından yönlendirilen çok uluslu petrol şirketleri, her dönemde enerji diplomasisinin önemli aktörlerinden biri olarak işlevlerini sürdürmüşlerdir. Dünya sahnesinde petrolün zamanla daha çok önem kazanması, dönemin başat aktörlerinden Almanya, İngiltere ve Fransa'yı harekete geçirmiştir. Üç büyük devlet, ülkelerinde petrole sahip olmama eksikliğini telafi edebilmeye yönelik alternatif yollar aramaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde, Orta Doğu bölgesinde meydana gelen gelişmeler bir anlamda bu ülkelerin petrol kaynaklarına daha yakın ve kaynaklar üzerinde daha etkili olma mücadelesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika, 1950'lerde dünya petrolünün üretim merkezi olarak ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu dönemin sonunda petrol artık kömürden daha ucuz bir girdi olmaya başlamış ve ucuzlayan petrol ekonomik hayatın ve gelişimin temel itici gücü haline gelmiştir. 1950'li yıllardan sonra petrol üreticisi ülkelerde görülmeye başlayan millileştirme rüzgarları, enerji diplomasisinin yeni mücadele alanlarına yönelmesine sebep olmuştur. Millileştirme ile başlayan bu yeni yönelim, daha sonra OPEC'in kurulmasına zemin hazırlamıştır. 1973-1974'de petrolün siyasi bir silah olarak da kullanılması süreci de beraberinde gelmiştir (Akbulut, 2001, www.mfa.gov.tr).
- Günümüzde enerji diplomasisi açısından dünyada Orta Doğu, Kuzey Buz Denizi çevresi ve Kafkasya olmak üzere üç önemli saha ön plana çıkmaktadır. Kafkasya denilince etnik çatışmalar, suç örgütleri ve ekonomik sıkıntılar akla

gelmektedir. Fakat, Kafkasya için temel sorun alanını, Hazar Havzası oluşturmaktadır. Petrol ve doğal gaz piyasalarının küreselleştiği günümüzde Hazar Havzasının, sahip olduğu enerji kaynakları ile enerji diplomasisi açısından önemli bir oyun sahnesine dönüştüğü vurgulanmaktadır (Deniz, 2014: 31).

4. Türkiye ve Enerji Diplomasisi

Coğrafi konumu, nüfusu ve iç kaynaklarıyla, Türkiye stratejik öneme sahip bir ülkedir. Kafkasya, Orta Doğu ve Balkanlar bölgesinin tam ortasında bulunan; bölgesinde çeşitli işbirliği örgütlenmelerine öncülük etmiş güçlü bir ülkedir. Türkiye, tarihi ve kültürel bağları sebebiyle yalnızca doğu batı ekseninde değil, tüm bölgeler arasında bir köprü ve aracı rolü de üstlenmektedir. Soğuk Savaş'ın sonrasında değişen konjonktür ve çeşitliliği artan tehditler, yeni bir dünya düzeni oluşmasına neden olmuştur. Yeni dünya düzeninde de, dış politikayı etkileyen en önemli unsurlardan birisi enerjidir. Gelişmiş ülkelerin artan enerji ihtiyacı ve sınırlı kaynaklar, bu ülkelerin petrol ve doğalgaz açısından zengin alanlara doğru yönelmelerine yol açmaktadır. Enerji tedariki açısından, Ortadoğu, Kafkaslar-Hazar ve Rusya'nın önemi göz önüne alındığında, Türkiye stratejik konumdaki ülke konumuna gelmektedir. Avrupa, Kafkasya, Orta Doğu ve Balkanlar arasında siyasi ilişkiler ekseninde köprü görevi üstlenen Türkiye, stratejik konuma sahip bir ülke olarak nitelendirilmektedir (Turan, 2010: 60).

Dünyanın mevcut petrol ve doğal gaz kaynaklarının %70'inin yer aldığı ve söz konusu kaynaklara ihtiyaç duyulan bölgelere yakın konumuyla jeopolitik ve jeo-stratejik açıdan büyük öneme sahip olan Türkiye, yürütmekte olduğu enerji diplomasisi ile önemli bir rol üstlenmektedir. Enerji diplomasisi çerçevesinde, Türkiye diğer ülkelerle enerji ilişkilerini, enerji arz ve talep güvenliğini dikkate alarak, karşılıklı yarar/çıkar temelinde, istikrarın ve refahın bir aracı olarak geliştirmekte ve uygulamaktadır. Üretici ve tüketici ülkeler ile yakın ilişkiler kurulması ve bu ilişkilerin çok taraflı fayda yaklaşımıyla sürdürülmesi, enerji diplomasisi sürecinde dikkate alınan önemli hususlardır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik ve jeo-stratejik konumunu etkin kullanarak bölgesel petrol ve doğal gaz projelerinde öncü rol oynamasının önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye ulusal arz güvenliğinin sağlanması ve bölgesel arz istikrarına katkıda bulunulmasını esas alan politika ve stratejileri uygulamaktadır. Bu stratejilerle hedeflenen, Türkiye'nin enerji koridoru ve terminali haline getirilmesidir. Bu kapsamda, boru hattı projeleri ile petrol ve doğal gaz dayalı tesislerin kurulmasının gerçekleştirilmesi için çeşitli ülkelerle gerekli işbirlikleri sağlanmaktadır (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017a: 60-61).

Türkiye'de yeterli enerjinin kesintisiz ve kaliteli bir şekilde temini ve elektrik arz güvenliğine katkı sağlamak için komşu ülkelerle ikili ve çok taraflı (bölgesel) ilişkiler öncelenmektedir. Bununla birlikte, elektrik enterkoneksiyonlarına (iletim ve dağıtım sistemlerinin toplamından oluşan ulusal elektrik sisteminin diğer bir ülkeye ait elektrik sistemine bağlanması) da önem verilmektedir. Ortadoğu, Hazar Bölgesi ve Orta Asya gibi dünyanın petrol ve doğal gaz rezervlerince zengin ülkelere coğrafi olarak yakın bir konumda bulunması sebebiyle Türkiye'de enerji politikaları büyük önem arz etmektedir. Türkiye, enerji

alanında kaynak ülkeler ile tüketici ülkeler arasında doğal bir köprü konumundadır. Enerji kaynaklarının ve taşıma güzergâhlarının çeşitlendirilmesini sağlamaya yönelik projelerde Türkiye önemli bir aktör olarak yer almaktadır. Jeopolitik ve jeostratejik konumu, doğal kaynakların yetersiz olduğu bölgelerde yaşayan insanların hayatlarına katkılar sağlayacak proje ve çalışmalarda Türkiye'nin yer alması ve buna yönelik sorumluluk üstlenmesi büyük önem arz etmektedir. Dünya petrol rezervlerinin %65'i ve doğal gaz rezervlerinin %71'i Türkiye'yi çevreleyen Hazar Havzası ve Ortadoğu ile Rusya Federasyonu'nda bulunmaktadır. 2035 yılına kadar %35'i aşan oranda artması beklenen dünya enerji tüketiminin büyük bir bölümünün Türkiye'nin yakın çevresi olan bölgeden karşılanması öngörülmekte ve hedeflenmektedir. Üretici bölgelerden enerji arzı sağlayan önemli bir enerji ticareti merkezi olma yolunda Türkiye önemli adımlar atmış ve atmaya devam etmektedir. Uzun yıllardır bölgede önemli projelerin gerçekleştirilmesi adına çabaların ortaya konulduğu Türkiye'de de altyapı güçlendirme hedefi doğrultusunda yatırımlar hızlandırılmıştır. Yatırımlar çerçevesinde, dünya piyasalarında etkin kullanılmaya başlanan, LNG'den daha fazla yararlanılmasının, hedef altyapı projeleri ile mümkün olacağına yönelik vurgular dikkati çekmektedir. "Teknik olarak fizibilitesi uygun, ülkelerin ikili ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlayacak ve bölgesel barışa hizmet edecek projelerin desteklenmesinin sürdürüleceği" ifade edilmiştir. Buradan hareketle, Türkiye'nin uluslararası projelerle ilgili temel prensibi üç ana parametre üzerine kurgulanmış ve şekillenmiştir (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017a: 61-62):

- Karşılıklı kazan-kazan prensibine uygun,
- Türkiye'nin ve bölgenin arz güvenliğine katkı sağlayan
- Bölgesel barışa destek olacak tüm projeler ile ilgilenilmeye devam edilecektir.

Bölgede işbirliğine ve siyasi irade tarafından desteklenen geniş çaplı projelere büyük önem veren Türkiye enerji politikalarını ikili ilişkiler, çok taraflı ilişkiler ve AB ile olan ilişkiler şeklinde üç ayrı kapsam içerisinde gerçekleştirmektedir (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017a: 62-66):

- **İkili ilişkiler:** Azerbaycan ile birlikte Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) Projesini geliştirerek Hazar gazının Avrupa'ya ulaştırılabilmesi için önemli bir adım atılmıştır. Güney Gaz Koridorunun gerçekleştirilmesini sağlayacak olan TANAP Projesi ile ilk aşamada Azeri gazının Avrupa'ya arz edilmesi ve devamında başta Türkmenistan olmak üzere, diğer Hazar menşeli gazların Avrupa'ya ulaştırılmasının önu açılmıştır. TANAP Projesi'ne Türkmen doğalgazının dâhil olması konusunda enerji güvenliği ve enerji kaynaklarının, tedarik güzergâhlarının ve satış piyasalarının çeşitlendirilmesi hususlarını görüşmek amacıyla Türkiye, Türkmenistan ve Azerbaycan'ın yetkilileri 2015 yılında Aşgabat'ta bir araya gelmişlerdir. Toplantı sonunda enerji alanında işbirliğinin geliştirilmesine ilişkin bir Deklarasyon imzalanmıştır. Türkiye, Türkmenistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Avrupa Komisyonu'nun katılımı ile Türkmen Gazı'nın Hazar Denizi üzerinden Türkiye'ye ve daha sonra Avrupa'ya ulaştırılmasına (Hazar Geçişli Doğalgaz Boru Hattı Projesi-HGDP) yönelik beşli diyalog süreci başlamıştır. Komşu ülkeler başta olmak

üzere enerji üreticisi ülkelerle (Lübnan, Nijerya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kenya, Gabon, Somali, Botswana, Ekvator Ginesi gibi) kamunun ve özel sektörün yatırım yapabilmemesinin mümkün olması yönünde çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Enerji ve madencilik alanında işbirliğinin artırılması için 2016 yılında 9 farklı ülkeyle (Belarus, KKTC, Venezuela, Rusya, Çin, Somali, Uganda, Gine, Gana) toplam 16 anlaşma imzalanmıştır. Afrika'ya açılım stratejisi kapsamında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı özellikle Sahraaltı Afrika'ya yönelik kapsamlı analizler gerçekleştirmektedir. Mısır, Cibuti, Kamerun, Nijer, Sudan, Kenya, Gambiya, Gana, Gine, Uganda, Somali ve Tanzania ile enerji ve madenler alanında işbirliğimizi geliştirmek üzere Mutabakat Zabıtları imzalanmış olup önümüzdeki dönemde Nijerya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Gabon, Moritanya, Botswana, Mozambik, Zambiya, Burkina Faso, Namibya, Etiyopya Kongo ve Madagaskar ile benzer anlaşmalar imzalanmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

- **Çok Taraflı İlişkiler:** Arz güvenliği, yenilenebilir enerji, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi vb. konularda karşılıklı görüş alışverişinde bulunulması amacıyla uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde kongre/konferans/seminer benzeri etkinlikler düzenlenmesine yönelik faaliyetleri devam etmektedir. 2015 yılında Türkiye'nin G-20 Dönem Başkanı olması nedeniyle düzenlenen enerji alanındaki çalıştaylar ve çalışma grubu toplantıları Türkiye'nin enerji politikalarının anlatılması açısından önemli bir fırsat teşkil etmiştir. 2015 yılı Türkiye Dönem Başkanlığı'nda Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığınca koordine edilen G20 Enerjinin Sürdürülebilirliği Çalışma Grubu tarafından herkes için enerjiye erişim, enerji verimliliği, yenilenebilir enerji, piyasaların şeffaflığı, verimsiz fosil yakıt sübvansiyonları konuları ele alınmıştır. Türkiye'nin dönem başkanlığında; üç Çalışma Grubu toplantısı, G20 Sahra-altı Afrika'da Enerjiye Erişim Üst Düzey Konferansı" ve G20 tarihindeki ilk "G20 Enerji Bakanları Toplantısı" düzenlenmiştir.
- 2016 yılı G20 Dönem Başkanlığı Çin tarafından yürütülmüş olup, Enerjinin Sürdürülebilirliği Birinci Çalışma Grubu Toplantısı (ESWG) 28 Ocak 2016 tarihinde Xiamen'de, ikinci ESGW Toplantısı 12-14 Nisan 2016 tarihlerinde Shenzhen'de gerçekleştirilmiştir. Çin Dönem Başkanlığı'nda ele alınan başlıca gündem maddeleri enerjiye erişim, enerji verimliliği, temiz enerji (yenilenebilir enerji odaklı), küresel enerji entegrasyonu olarak belirlenmiştir. Üçüncü ESGW Toplantısı 28 Haziran 2016 tarihinde Pekin'de gerçekleştirilmiştir. Çin Dönem Başkanlığı'na Pekin'de 29 Haziran 2016 tarihinde G20 Enerjiye Erişim Konferansı ve G20 Doğal Gaz Günü; 30 Haziran 2016 tarihinde G20 Enerji Bakanları Toplantısı düzenlenmiştir. G20 Enerji Bakanları Toplantısı'nda; "Bakanlar Toplantısı Pekin Bildirisi", "Asya ve Pasifik'te Enerjiye Erişimin Güçlendirilmesi: Başlıca Engeller ve G20 Gönüllü İşbirliği Aksiyon Planı", "G20 Yenilenebilir Enerji Gönüllü Aksiyon Planı" ve "Enerji Verimliliği Öncü Programı" metinleri benimsenmiştir.
- **Avrupa Birliğiyle İlişkiler:** AB ile Enerji Fıslı'nın müzakerelere açılmasına yönelik çalışmalar devam etmekte olup bu çerçevede; 2006 yılında yazılmış olan Enerji Fıslı Tarama Raporu'nun, 2016 yılında güncellenmesine ilişkin çalışmalar kapsamında 8 Ocak 2016 tarihinde enerji sektöründeki her bir alt sektöre dair güncel bilgiler Avrupa Komisyonu'na (AK) gönderilmiştir. Fısl henüz müzakerelere açılmamıştır. Akdeniz'deki hidrokarbon arama çalışmaları takip edilmektedir. TEİAŞ ile ENTSO-E (European Networks

of Transmission System Operators for Electricity - Avrupa Şebekeleri Elektrik İletim Sistem İşletmecileri) arasında Uzun Dönem Anlaşması 15 Nisan 2015 tarihinde, ENTSO-E ile TEİAŞ arasında Gözlemci Üyelik Anlaşması ise 14 Ocak 2016 tarihinde imzalanmıştır. AB-Türkiye Yüksek Düzeyli Enerji Diyalogu açılış toplantısı 16 Mart 2015 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Yüksek Düzeyli Enerji Diyalogunun ikinci toplantısı ise 28 Ocak 2016 tarihinde İstanbul'da düzenlenmiştir. AB ve Akdeniz ülkeleri arasında işbirliğini artırmayı amaçlayan Akdeniz için Birlik kapsamında oluşturulan bölgesel elektrik piyasaları, doğalgaz, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği platformlarına ilişkin çalışma ilkelerini içeren belgeler Türkiye'nin de görüşleri doğrultusunda nihai haline getirilmiştir. Bu kapsamda 2016 yılında içinde Bölgesel Elektrik Piyasası ve Doğalgaz platform toplantıları ile platform çalışma grubu faaliyetlerine aktif katılım sağlanmıştır.

Türkiye için enerji diplomasisinin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Avrupa Birliği'ne üyelik süreci göz önünde tutulduğunda, Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin enerji politikalarına ve enerji diplomasisine yönelik eylem planına katkısının ne olacağı hususu soruları ortaya konulmaktadır. Buradan hareketle, Türkiye'nin aday ülke konumunda olduğu Avrupa Birliği'nin, 20 Temmuz 2015 tarihinde Dış İlişkiler Konseyi Toplantısı'nda "Avrupa Birliği Enerji Diplomasisi Eylem Planını" kabul ettiği hususu vurgulanabilir. "Avrupa Birliği Enerji Diplomasisi Eylem Planı"nda alınan kararlar şu şekilde sıralanabilir (İleri, 2015: 1-7, www.ikv.org.tr):

- Stratejik rehberliğin güçlendirilmesi adına düzenli yüksek düzey ilişkilerin yürütülmesi,
- Enerji işbirliği ve diyalogunun hayata geçirilmesi ve güçlendirilmesi,
- Küresel ölçekte enerji mimarisinin ve çok taraflı girişimlerin gelişimi yönünde çabaların ortaya konulması ve desteklenmesi,
- Avrupa Birliği'nin enerji diplomasisi kapasitesinin güçlendirilmesi.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye enerji politikalarını hayata geçirme noktasında uluslararası ilişkilerde önemli bir yer tutan, karşılıklı ilişkilerde tarafların kazanacağı kazan-kazan yaklaşımını benimsemektedir. Bu çerçevede, enerji politikalarına yönelik uluslararası alanda hem ikili hem de çok taraflı ilişkiler yürütülmektedir.

5. Sonuç Yerine: Türkiye'nin Enerji Diplomasisine Yönelik Değerlendirmeler ve Öneriler

Ülkeler için önemi tartışılmaz bir konu olan enerji, son yıllarda üzerinde çok konuşulan bir konu haline gelmiştir. Öncelikle, ekonomik servet ve siyasi güç anlamına gelmesi sebebiyle enerjinin siyasi coğrafya ve jeopolitiğin temel unsurlarından birini oluşturduğu söylenilebilir. Bu sebeple enerji hem güç alınan hem de güç yansıtılan ve işbirliği içerisinde olunması gereken stratejik bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Ekonomik kalkınma ve nüfuz üzerinde doğrudan etkili olan enerji, sürdürülebilir kalkınma ve siyasi istikrarın temel unsurlarından birisi olarak ifade edilmektedir (Deniz, 2014: 31).

TASAM (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi) tarafından 2016 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen "Global Sivil Diplomasi İnşası Zirvesi Sivil Global 2016" kapsamında "Enerji Diplomasisi Çalıştayı" sonuç

bildirgesinde Türkiye'nin enerji diplomasisi ile ilgili tespitler ortaya konulmuştur. Çalıştay da vurgulanan önerilerden bazıları şu şekilde sıralanabilir (TASAM, 2016, www.tasam.org):

- Türkiye'nin sadece enerji güvenliği bakımından değil, bölgesel ve küresel düzeyde ekonomik ve siyasi etkinliğini koruması ve artırması bakımından da enerji diplomasisi alanında uzun vadeli strateji ve politikalar geliştirmesi gerekmektedir.
- Türkiye, enerji üretimine ağırlık vermelidir. Enerji güvenliği meselesinde ise jeopolitik konumu üzerinden bir "enerji diplomasisi" oluşturmalıdır.
- Enerjide dışa bağımlılık, dış politikada kırılabilirliğe sebebiyet vermektedir. Türkiye, enerjide dışa bağımlı bir ülke olması sebebiyle, nükleer enerjiye öncelik vermelidir.
- Türkiye'de, yenilenebilir kaynaklara geçiş yapabilmek adına Ar-Ge'ye ağırlık verilmesi gerekmektedir.
- Türkiye enerji kaynaklarını çeşitlendirmelidir. Artık geç kalınmış olsa da bir zorunluluk hâline gelen nükleer enerjiyi kendi çabalarıyla üretmelidir.
- Yeni enerji kaynaklarının (yenilenebilir enerji, kaya gazı ve petrolü, nükleer vb) geliştirilmesi uzun vadede geleneksel enerji diplomasisinin seyrini ve niteliğini değiştirmeye adaydır. Bu nedenle enerji diplomasisi ile ilgili faaliyetlerde enerji alanındaki yeni eğilimlerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.
- Gelişen teknolojiyle birlikte yeni fosil kaynaklar ile yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına önem gösterilmelidir.
- Enerji güvenliği meselesinde de dışa bağımlılığın önüne geçilmesi gerekmektedir.

Enerji ve doğal kaynaklar alanında hem kaynak bakımından zengin ülkelere yakınlığı, hem de özellikle doğal gaz ve petrolde büyük üretim alanları ile tüketim alanları arasındaki tamamlayıcı halka olmasından dolayı Türkiye'nin jeopolitik konumunun varlığı önemli fırsatlar sunmaktadır. Türkiye'nin bu önemli konumunun sunduğu fırsatlardan tam anlamıyla yararlanabilmesi için aktif bir enerji diplomasisi yürütmesi ve altyapı çalışmalarını tamamlaması (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017b:75) önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak enerjinin elde edilmesi, enerji güvenliği ve enerji diplomasisi, Türkiye'nin enerji politikaları için başat konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde enerji politikalarının hayata geçirilmesi ve buna yönelik dış politikanın şekillendirilmesi, Türkiye için büyük önem arz etmektedir. Bir kamu politikası uygulama alanı olarak enerji politikalarının hayata geçirilmesi ve uygulanması aşamasında hem kamu hem özel hem de sivil toplum aktörlerinin aktif rol alması enerji politikasının sürdürülebilirliği açısından üzerinde durulması gereken bir konudur. Bölgesel, ulusal ve uluslararası işbirlikleri için enerji diplomasisinin etkin bir şekilde yürütülebilmesi, bunun önündeki engellerin aşılabilmesi adına politikaların gerçekleştirilebilmesi altı çizilmesi gereken önemli hususlardır.

Kaynaklar

- AKBULUT, Hakan (2001) "Enerji Diplomasisi", Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, S:2, Mayıs, <http://www.mfa.gov.tr/enerji-diplomasisi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi:24.11.2017).
- DENİZ, Taşkın (2014), "Enerji Diplomasisi Açısından Siyasallaşan Mekân, Hazar: Statü ve Paylaşım Sorunu", Türk Coğrafya Dergisi, S:62, <http://www.tcd.org.tr>, (Erişim Tarihi:24.11.2017).
- GÜLBAHAR, N. ve Kılınç, M.Y. (2011), "Enerji Güvenliği ve Türkiye", 6th International Advanced Technologies Symposium (IATS'11), 16-18 May 2011, Elazığ, Turkey, ss.6-12.
- İLERİ, Çisem (2015), "AB'nin Enerji Politikası ve Dış Politikasının Buluşma Noktası: Enerji Diplomasisi", İktisadi Kalkınma Vakfı, <http://www.ikv.org.tr/images/files/ikv%20degerlendirme%20146-enerji%20diplomasisi.pdf> (Erişim Tarihi: 26.12.2017).
- KARABULUT, Bilal (2016), "Enerji Güvenliğine Küresel Ölçekte Bir Bakış", Savunma Bilimleri Dergisi, Mayıs, 15 (1), ss.31-54.
- PAMİR, Necdet (2017), "Enerji Politikaları ve Küresel Gelişmeler", http://www.emo.org.tr/ekler/c6744c9d42ec2cb_ek.pdf, (Erişim Tarihi:24.11.2017).
- TASAM (2016), "Sivil Global Programı-Sektörel Diplomasi Kanalları Enerji Diplomasisi-Çalıştay Sonuç Raporu", 22 Nisan 2016, http://www.tasam.org/Files/Etkinlik/File/Deklarasyon/SDK_ENR_Rapor_TR_pdf_aab7f83e-c2f4-4937-a610-b5062ea88da3.pdf, (Erişim Tarihi:24.11.2017)
- TC ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI (2017a), "Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü", http://www.enerji.gov.tr/Resources/Sites/1/Pages/Sayi_15/mobile/index.html, (Erişim Tarihi:24.11.2017).
- TC ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI (2017b), "2015-2019 Stratejik Planı", <http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fStratejik%20Plan%2fETKB%202015-2019%20Stratejik%20Plani.pdf> (Erişim Tarihi:24.11.2017)
- TURAN, Ashıhan P. (2010), "Hazar Havzası'nda Enerji Diplomasisi", Bilge Strateji, C:2, S:2, Bahar, ss.43-72.